

HAJNÓCZY PÉTER

Partizánok

(FILMVÁZLAT)

Olyan volt a ruházatuk, mint akik valamilyen maguk előtt se tisztázott okból szégyellik, hogy frissen vasalt nadrágot és zakót viseljenek, pedig elég tehetős családok gyermekei voltak ahhoz, hogy különösnek tetsző, háborgó, zűrzavaros gondolataikat tekintettel a közeledő télre például hódprémmel burkolt koponyák mögé rejtsek.

Toprongyosan és dideregve ültek Amandez, a festőnövendék kocsi-jában, – mind a hárman eléggé a pohár fenekére néztek, de egyelőre nem látszott rajtuk az ital hatása, és tartalékban két bon-tatlan üveg konyakjuk is volt, – a koci csaknem zajtalanul gördült a város egyik legdivatosabb és legfényesebb utcáján, s mire az egyik tartalék üveg is kiürült, a fények is megkoptak, elvesztek, a sötétséget nem enyhítette, hanem hangsúlyozta egy-egy a múlt századból ittfelej-tett gázlámpa pislákoló fénye. Amandez megállította a kocsit, és hátra-nézett a másik kettőre.

– Öltözzünk – mondta.

– Nem olyan sürgős – rázta a fejét Koszorú – Van még pia, és elszívhatunk egy cigarettát.

– Te leszel a százados? – vigyorgott rá Amandez.

Jézus, a harmadik, akit szelíd, jóság után könnyörgő arcáért neveztek így, meghúzta a konyakosüveget, és cigarettával kínálta barátait.

– Ha nem gondoltad meg, Amandez: a legfontosabb a jelszó! Apa cuka funda luka, funda kávé kamanduka, ap cuk funda luk, funda kávé kamanduk!

– Tudom – legyintett Amandez – Egy kicsit hosszú, de úgyse lesz szükségem rá.

– Azt soha nem tudhatod – rázta a fejét Jézus – Jobb, ha fennhangon elmondod néhányszor, és ha m é g i s meggondol-tad volna, elég csak elkezdni: apa cuka... Minek mondanád végig az egészet?

– Vagy csak annyit mondasz, hogy "kamanduk" – ajánlotta Koszorú – Azt, amit akarsz.

– Semmit se fogok mondani.

Sürgetően nézett rájuk.

– Ti csak húzzátok az időt, én mindenesetre átöltözöm.

Kiszállt a kocsiból, kinyitotta a csomagtartót, és összegöngyölt ruhadarabokat és különféle tárgyakat dobált a földre: SS egyenruhát, fagéppisztolyt, szakadt, piros festékkel bevérzett ingeket, zubbonyokat, rohamkést és egy törött nyelű, molyrágta lyukakkal borított vörös zászlót. Ezeket a holmikát Koszorú lopta a Filmgyár Központi Kellékraktárából, ahol mint segédmunkás dolgozott.

Amandez egy vérfoltos inget választott, de a vörös olajfesték, amellyel Koszorú kente be, még csak félig száradt meg, és az ing minduntalan Amandez meztelen melléhez és hasához ragadt.

– Nadrágot persze nem hoztál – nézett rá szemrehányón – Farmernadrágban legyenek partizán?

– Sietnem kellett – védekezett Koszorú – Nem gondolhattam mindenre: bármelyik pillanatban meglephettek a raktárban...

– Mindent, amire szükségünk van, fel kellett volna írni egy darab papírra – mondta komoly, megfontolt hangon Jézus. – Kissé hátrább lépett, és összecsapott szemmel végigmérte Amandezt.

– Ebben a kitérdelt nadrágban nyugodtan lehetsz partizán.

Amandez a zsebébe nyúlt: kulcsokat, piszkos zsebkendőt, százforintos bankjegyeket és aprópénzt halászott ki. A kulcsokat és a zsebkendőt visszatette a zsebébe, a pénzt pedig odanyújtotta Jézusnak, aki már a fejébe nyomta az SS tisztisapkát, és mint egy láthatatlan tükör előtt illegve, összehúzott szemmel ellenőrizte a hatást.

– Szegény akarok lenni – vont a vállát zavartan Amandez – és azt hiszem, ebédelnem se kellett volna: egy csöppet se vagyok éhes, mint ők...

– De biztosan fázol legalább – vigasztalta Koszorú – Erre igazán nem gondolhattunk: de ha akarod, a vállatásnál még egy cigarettát se kapsz.

Amandez szeme fölcsillant, mint akit súlyos gondoktól szabadított meg egy utolsó percben jött jótanács.

– Igazad van: ne adjatok cigarettát, még akkor se, ha

könyörögnék érte. – Kis szünet után hozzátette: – Addig se gyűjtök rá, amíg elkezdjük.

Tíz perc múlva ott álltak beöltözve: a partizán, az SS hadnagy Jézus, és Koszorú.

– Nem bántad meg? – kérdezte Jézus a keményre fagyott sárgöröngyökön toporgó partizánt. – Bizonytalan, rábeszélő hangon mondta: – Hagyjuk a fenébe, Amandez. Senki se hiszi, hogy gyáva voltál...

– Kisorsoltuk – hangzott a válasz – Nem mi döntöttünk, hanem a véletlen. Hirtelen Jézushoz ugrott, és az arcába köpött. – Talán t e nem merted volna végigcsinálni! Gyáva, szemét fasiszta gyilkosok!

De csak egyszer üthette meg a hadnagyot: a százados kimért, pontos mozdulattal az arcába csapott a géppisztolytussal. Amandez oldalt a földre bukott, homlokán vékony, piros ránc jelent meg, mint egy gondolat, és a szeme felé szökött.

– Kommunista disznó, kik a társaid?

Koszorú belerúgott a magasra húzott térdekkkel kucorgó testbe.¹ Aztán szeme keményen Jézusra villant, az görcsösen lehunyta a magáét, lába rúgásra lendült, és hogy ne hallja annyira a nyögéseket és a rúgások tompa puffanásait, együtt ordított Koszorúval:

– Kik a társaid, disznó? Neveket mondj! Kik a társaid?

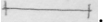
Amandez, az elfogott partizán alig érzett fájdalmat. Hálá-
san gondolt a hegyek között meghúzódó társaira, akik a veszélyes küldetés előtt kényeztető gyengédséggel vették körül: dupla porció babfőzeléket kapott, és a zsákmányolt konyakból is megittatták. Tudta, hogy nem érdemes árulónak lennie: mindenképpen megölik. Ha elárulja a neveket, akkor is. Legfeljebb kevesebbet szenved. Amandez fiatal volt ugyan, de komoly és megfontolt harcos, akit tapasztalt férfiak szemeltek ki egy ilyen fontos feladat végrehajtására. A feladatot nem teljesítheti, ez talán nem is az ő hibája, bár ha meggondoljuk, lehetett volna óvatosabb, körültekintőbb. Mindegy már: ezen nem érdemes rágódnia. Egyetlen kötelessége maradt: hallgatni, nem árulni el a benne bízó társakat. Jobb lett volna fegyverrel a kézben harc közben meghalni, mint így, mikor a fonákjára fordult logika szerint egyetlen lehetősége a cselekvésre nem cselekedni: túrni, hallgatni, mindent eltúrni és mindenáron hallgatni. Vagy ez a passzív magatartás csak látszólagos, és aktívabb élete minden cselekedeténél? Ha nem hallgat, megölik a társait is,

¹ Az eredeti gépiratban itt vessző áll, utána x-ek által törölt szavak, melyeknek feloldása: „a gyerekek szoktak így aludni” (bizonytalan olvasat).

megölik a szabadságot. Amandez, az elfogott partizán, míg kínjában a megfagyott földön hempergett, a kínnál is világosabb és fénylőbb bizonyossággal érezte – a fájdalom, a halál és a saját árulásától való félelem csak segítette ebben a felismerésben –, hogy életének csupán ez az egyetlen cselekedete ad látható, tapintható értelmet: titkon mindig lehetőséget, esélyt könyörgött a sorstól, egy mindent eldöntő pillanatot várt; nem mutatkozhat gyöngének és méltatlannak, mikor elérkezett. Eddig hiába élt. Sem a nők, sem a kényeztető szülői kezek nem adhattak neki semmit, amelyet igazán fontosnak érzett volna. De ezek a félszeg szerelmekben és munka nélkül eltöltött évek megpuhították, megtörtek benne minden ellenállást; azokat a férfiakat se tudta megtéveszteni ott a hegyek között, mindezt látták összevérzett, rémült arcán, kerekre tágult szemein, mikor egy hideg novemberi hajnalon valósággal a lábuk elé esett, – a tulajdon merészsége miatt érzett büszkeségét és a társakat előre lenéző gőgöt, hisz ők nem egy meleg, kényelmes otthont hagytak el, valószínűleg soha nem éltek másként a világban, mint egyik napról a másikra, mindig üldözötten, ezt a szánandó büszkeséget és gőgöt egyszeriben megtörte, nevetségessé tette csupán a hozzájuk vezető út és a hideg. Néhány testébe akaszzkodó bokortüske elég volt ahhoz, hogy alázatossá váljék, mint a tüztől elrúgott kutya. Lassan, nagyon lassan bíztak meg benne, gyanakodva méregették a közójük csöppent idegent, aki mindig jobban fázott és mindig éhesebb volt, mint ők, akiknek ez volt a megszokott. Végül is elfogadták olyanak, amilyen volt;² ez mindig inkább pusztán idő kérdése, mint a józan fontolgatásé. Velük harcolt fegyverrel a kezében a gyűlölt hódítók ellen, és nem viselkedett gyáva férfi módjára. Amennyire rettegett egykor a tüskétől is, később mint aki berúgott a nyakába szakadt szabadságtól, a halálra is csak vállat vont és legyintett.³ Talán nem tudták, de világosan érezték, hogy Amandez partizán ereje ijesztő gyöngeségében rejlik, életmegvetésében, amely sajátos, forró, önfeláldozó emberszeretethez kapcsolódott – bátorsága, halálmegvetése így a helyére került szemükben, és ha mint egy szabad és boldog életért tudatosan cselekvő ember nem is volt közójük való, de önmarcangoló hűségének felismerése meghatározta végre igazi helyét és szerepét.

Amandez, az elfogott partizán összepréselte a

² Itt ismét x-ek által törölt rész látható; feloldása: „hogy az embert befogadják-e, az többnyire idő és kitarítás kérdése: nem valami józan megfontolás alapján, hanem mert” (bizonytalan olvasat).

³ A pont után az oldal utolsó sorában a következő jel látható: .

száját, és megvetéssel háritotta el a verésben elfáradt hóhérok odakínált cigarettatárcáját. Nem árulta el társait, kitartott az utolsó pillanatig. Kínjainak és győzelme csontjáiig átérzett mámorának a hadnagy rohamkése vetett végét.

A két SS tiszt lihegve állt egymás mellett, lábuk előtt a halott.

– Szemét – lihegett a százados – Láttam: beszélt volna. Túl könnyű volt neki. Gyorsan csináltuk.

Jézus elhajította a véres kést, és lassan a kocsihoz ment. Koszorú köpött egyet, rágyújtott, aztán követte. Pénzdarabot vett ki a zsebéből. Földobta a pénzt, és Jézus felkiáltott:

– Írás!

Lehajoltak, megnézték.

– Válassz – mondta.

– Én öltem meg... – mondta Jézus – Maradok én a tiszt...

– Minek magyarul kódsz? – nézett rá Koszorú –

– Iszol egy kortyot?

Meghúzták a konyakosüveget, aztán Koszorú lehajigálva magáról az egyenruhát, festékfoltos

zubbonyt húzott fel helyette. Majd lassú, ünnepélyes mozdulattal fölemelte a törött nyelvű vörös zászlót, a halotthoz lépett, és szakadozott vásznával letakarta az arcát.

– És a ruhák? – kérdezte Jézus – A kocsi?

– Igazad van – bólintott Koszorú.

Benzinnel öntötték le a földre dobált ruhadarabokat, fagéppisztolyt, a kocsi üléseit, a fölnyitott motorházat, a kerekeket. Gyufa lobbant, és a vörösen fölcsapó láng megvilágította az arcukat, mint egy bizonytalanul megsejtett igazság. Aztán Jézus feszes, katonás, Koszorú nesztelen, lopakodó léptekkel elindult vissza, a város felé.